

Viski Károly

(1882–1945)

Dr. Vargha László
felvétele. 1943. X. 31.

Tudományos életünk és egyre erősödő emberi kötelességünk megemlékezni jeles elődeink életéről, munkásságáról és maig is élő hatásáról.*

Tudománytörténeti és honismereti igények szabják meg az emlékezések keretét és jellegét, s magatartásunk, szaktudományunk értékelése adja a tiszteletadás, a vállalt példaadás jelentőségét. Az emlékezés tiszteletadása és a követésre méltó példaadás kötelez bennünket *Viski Károly* születésének 100. évfordulója megünneplésére is.

Viski Károly, a kiváló muzeológus, egyetemi tanár, akadémikus, az eddig ismert életrajzi és lexikális adatok helyesbítésével – „... született 1882. április 12-én és 1885. augusztus 12-én keresztelték. A születés és keresztelés helye: Ó-Torda.” Szabó T. Attila, a magyar nyelvudomány kiváló erdélyi művelője kutatásából ismerjük ezeket a pontos adatokat.¹ Ez a sajátos, bujkáló szerénység, a meghúzódo tisztség Viski Károly egész életére jellemző volt. A szokásos, a szinte kötelező *Curriculum vitae* is csupán elvétve villantják fel a jeles tanár, a kiváló szakember, a példaadó tudós és a messzi előre látó tudománysszervező gondolkodásmódját, jellemző tulajdonságait, munkásságának maradandó értékét.

Viski Károly Torda városában született, az egykori Torda-Aranyos vármegye székhelyén. A nagy múltú fejedelmi város, az erdélyi országgyűlések gyakori székhelye, a vallásszabadság törvényes biztosítása, mind olyan emlékek, amelyek már korán meghatározták a fiatal és fogékony ifjú lelkiségét. A „*pisla fényű Erdély*” a későbbiekben is magába zárta tanulógyermek fiát. Székelyudvarhely, a szintiszta székely városban folytatja és fejezi be középiskolai tanulmányait. „*Igazi Alma Materem volt ez az iskola, ahová úgy tértem vissza évről évre, mint a szülői házba*” írja egyik önéletrajzában. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem bölcsészettudományi karán végezte, s ahogy saját magáról vallja: „... a szorgalmas és sokoldalú érdeklődésű hallgatók közé tartoztam. A köteles tárgyakon kívül sok más tárgyat hallgattam s évről évre végig hospitáltam a matematikai, a természettudományi és a jogi kar engem vonzó előadásait is. Szabad időm javarészt a könyvtárban töltöttem, ahol sokoldalú érdeklődésem szerint sok mindent összeolvastam. Részben ennek köszönhetem, hogy a mai néprajzi megfigyeléseim során a házépítés technikája, vagy a ruhaszabás, a díszítőművészet csakúgy érdekelt, mint a népköltészet, a jogszokások, vagy a népnyelv. Mint tanárjelölt két évig a kolozsvári ref. Kollégium internátusának a lakója voltam, s ugyancsak két évig alkalmazottja a Kollégium könyvtárának, ahol akkor kezdődött a könyvanyag modern katalógizálása. Itt ismerkedtem meg sok régi magyar könyvvel és kéziratral s nem egy kéziratot nyelvtörténeti emlékekkel, valamint a bibliográfia gyakorlatával, aminek tapasztalatait mai munkahelyemen, a Közgújtémények Országos Főfelügyelősége alá rendelt Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központban – 30 év múltán is – értékesíthetem.”²

Viski Károly sokoldalú, sokfelé tekintő figyelme és érdeklődése már ezekben az években is jelezte a későbbi tudományos pályára oly jellemző általános és nagy jelentőségű művelődéstörténeti, sajátos, egyedülálló értékeit. A korábban a *társtudományok*, napjainkban az *interdiszciplináris szemléletnek* és alkalmazásának volt mestere Viski Károly.

*Az állandóan visszatérő tudománytörténeti igények és a baráti, a tanítványi tiszteletadás vezette a Magyar Néprajzi Társaságot, amikor 1973. május 3–4-én a magyar néprajztudomány három kiemelkedő, jeles tudósáról megemlékezett. (Kutatók, életművek. – Szemlélet, módszer és eredmény *Bátty Zsigmond, Györfly István* és *Viski Károly* munkásságában. Ethnographia. 1974. 1. sz. 1–84. old.)

¹ Szabó T. Attila: Kolozsvár. 1979. V. 19-én kelt levele.

² *Viski Károly: Curriculum vitae*. (1). Budapest. É. n. 5. old.

A székelvudvarhelyi, a tordai, majd a nagyszalontai tanári és tudománynépszerűsítő – muzeológiai – tevékenysége: gyűjtő szervező és feldolgozó munkássága a helyi, sokszor nagyon is szűkmarkú adottságok és a társadalmi közegek közönye ellenére is maradéktalan eredményekkel jelentkeztek. A honismeret – a helytörténet – kiemelkedő alkotásai között tartjuk számon, mind a mai napig, az ezekben az években készült kitűnő tanulmányait. Ezek között is kiválóak az *Aranyék háza* (1917) és *Arany népe* (1919) című munkái.³ Újpesti tanárkodása idején lelkes munkása és oktatója volt az akkor kibontakozó néprajztudomány akkori s egyedüli kutatói és gyakorlati központjában, fórumában messze kisugárzó oktatói és nevelői feladatokat végeznek, a *primus inter pares* irigylésre méltó nemes szerénységével, természetességével. Az 1934. évtől kezdődőleg a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének egyik jeles vezetője. Elsősorban a vidéki múzeumok és könyvtárak ügyeinek a gondozásával, irányításával és közvetlen felügyeletével foglalkozik. Az 1940-es évek elején, a magyar vidéki, megyei, városi, társulati, egyesületi múzeumok egységes, állami s közvetlen kezelésbe vétele – államosítása – kérdéseiről is beható vizsgálatot végez.

Már az 1930-as évek végén – Györfly István ajánlására – felmerült Viski Károly egyetemi tanári kinevezése, kedves városa, a debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára. Sajátos társadalmi és tudománypolitikai elgondolások alapján, 1940-ben került sor erre, egykori egyetemi hallgatósága színhelyén, Kolozsvárott, majd egy évvel később a Györfly István halálával elárvult budapesti Tudományegyetem Néprajzi Tanszékét foglalja el. Első előadását is nemes elődje és felejtetetlen barátja emlékének szenteli, Györfly Istvánra emlékezve, hosszú távlatokra nyíló tudománypolitikai elgondolásait fejt ki, s a magyar néprajztudomány további feladatait állapítja meg. Ahogy baráti beszélgetéseiben is nemegyszer fejtegette: a *magyarságtudomány* sajátos feladatait, a művelődéstörténeti, az egyetemes európai művelődés történetisége fokozottabb megismerését s megértését, a társadalomtudományokra épülő *európai művelődés alapjait is magába foglaló hungarológiai szemléletét, kivételes értékű tudásanyagát*.

Viski Károly tudományos munkásságát vajmi nehéz egy rövid megemlékezés keretében felvázolni. Az bizonyos, hogy szakirodalmi munkássága jórészt a tudománytörténet lapjaira kívánczik. Tudományos munkásságának összegezését 1960-ban Varga Mária állította össze.⁴ A méltán nagy jelentőségű és a mai napig is egyedülálló négykötetes *Magyarság néprajza* gondolata s végül a megvalósítása is elsősorban Viski Károly érdeme. Az 1928-as prágai népművészeti kongresszusra készült *Magyar népművészet* című kiadvány újból a nagy triász: Bátky Zsigmond, Györfly István és Viski Károly kivételes értékű együttműködését jelzi.⁵ Ezzel egyidejűleg a magyar népművészetről írt összefoglaló és művelődéstörténeti értelmezésű tanulmánya a mai napig nélkülözhetetlen alapvetés.⁶ A magyar néprajztudomány átfogó elemzésében, elsősorban a már oly sokszor említett művelődéstörténeti jellegű és szemléletű tanulmányait kell újból és újból kiemelni. Ezek sorában is az ún. *makkos fazáraink*, egykor országszerte elterjedt fazártípusunk elemzésénél Aristophanestól Arany Jánosig átívelő művelődéstörténeti ismeretanyag széles körű felhasználásával bizonyítja több ezer éves örökségünk jelentőségét.⁷ A *Magyarságtudományi Intézet* kiadásában megjelent tanulmánykötetben (1941) a népi és úri műveltség összefüggéseit tárgyalja, a sajátos magyar jelleg történeti és filológiai vizsgálatával.⁸

³ *Viski Károly*: Aranyék háza. Nagyvárad. 1917. 23. old. Uő: Arany népe. (Arany tárgyi rajzainak vázlata.) Nagyvárad. 104. old.

⁴ *Varga Mária*: Viski Károly irodalmi munkássága. Index Ethnographicus. Budapest. 1960. 1928. XXX p. 240 tábl.

⁵ *Bátky, Sigismond–Györfly, Etienne–Viski, Charles*: L'art populaire Hongrois. Budapest. 1928. XXX p. 240 tábl.

⁶ *Viski Károly*: Magyar Népművészet. Művészeti Lexikon. Budapest. 1935. II. k. 65–73. old. – Uő: Népművészet. Uo. 189–192. old.

⁷ *Viski Károly*: Makkos fazáraink. Néprajzi Értesítő. XXIII. évf. 1931. 41–55. old.

⁸ *Viski Károly*: Népi és úri műveltség összefüggései a tárgyi néprajzban. Úr és paraszt a magyar élet egységében. Budapest. 1941. 135–160. old.

⁹ *Szabó T. Attila*: Kolozsvár. V. 30-án kelt levele.

Messzire vezetne, ha a teljes hűsége és a hiánytalan elemzésre vállalkoznánk, Viski Károly emléke felidézésével. A Magyar Néprajzi Társaság 1982 áprilisában ünnepélyes keretek között emlékezett meg a nagy tudós sírjánál, születése 100. évfordulója alkalmával. Emlékét a kiváló kortárs, a jó barát, Szabó T. Attila szavaival idézzük fel búcsúzóul: Viski Károly . . . „ . . . benne van a magyar néprajz halhatatlan nagyságainak a sorában. Nincs néprajzos, aki ezt ne tudná, sőt nincs olyan a rokonszemű munkásai között sem, aki ezt fellebbezhetetlenül el ne ismerné. Viski él, szelleme tovább munkálkodik közvetlenül azokban, akik személyiségének csodálatos tisztaságát, jellemének szilárdságát közelebbről ismerték, közvetve azonban átsugárzik a jövőbe, az ezutáni kutatók magatartásába is.”⁹

Dr. Vargha László

Baksay Sándor százötven éve

„Baranyamegyében, Nagypederden születtem, 1832-ben (augusztus 1-én) mint egy becsületes embernek és jó atyának, Baksay László református tanítónak a fia. Anyámról, Földváry Rózáról nem is szólok. Tudnivaló, hogy jó anya csak egyetlenegy van a világon, kinek-kinek a magáé, de az enyim valamennyinél jobb volt mégis, azt hiszem.” Ezzel a szeretettől és hálától sugárzó mondattal kezdi az önéletrajzát. Ez a mindenben csak a jóra emlékező hang jellemző Baksay egész életére és irodalmi alkotásaira.

A gimnáziumot Csurgón kezdi és Kecskeméten folytatja. Tizenhat éves, amikor az 1848-as forradalom másfél évre szétkergeti az iskolát. Ő akkor járja be és kedveli meg igazán az Ormánságot. A szabadságharc után folytatja tanulmányait, és Kecskeméten elvégzi a teológiát is. Kiskunhalason hét évig a gimnáziumban tanít, majd érsekszanádi lelkész, 1866-tól haláláig pedig Kunszentmiklóson lelképásztor. Ott marad akkor is, amikor 72 éves korában, 1904-ben, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökévé választja – nem költözik Budapestre. Ott is halt meg 1915-ben, 83 éves korában, június 18-án.

Több kisebb elbeszélése után megalkotja első remekét Patak Banya címmel. Ez a történelmi tárgyú elbeszélés a 18. századbeli protestánsüldözés mérhetetlen szenvedéseit mutatja be: Patakné nem engedett az uradalmi jószágigazgató vágyainak, az viszont az egész egyházon állott bosszút, a falu miatt az asszony ellen fordult. Csúfolódásból lett a neve szüle helyett fiatalon: banya. E két szó baranyai jelentését szemléletesen s izesen mutatja be. Hasonló kitéréssel ismerteti a ma már ritka műemlékként megbecsült talpas templomok építésének módját. Dáma című, a mohácsi vésről szóló regényét igényes helyszíni kutatás és oklevelek, krónikák tanulmányozása után írta meg. A Pusztai találkozás című regénye a kiskunsági Orgoványpuszta birtokosainak és cselédségének közös, kulturális célú szervezkedését írta meg, alakjait, ottani mintaképek után jól jellemezve, amint kisebb összezördülések közben, a nagy kiterjedésű tanyavilágban iskolát építenek, majd templomot is.

Baksay Sándor írói varázsát nehéz volna megmagyarázni, de ha azt mondjuk, hogy egyik oka a szülőföld oldhatatlan szeretete, egészen biztos, hogy eltaláltuk az igazságot. Világos, simulékony, könnyed és elegáns nyelve kristálytisza és behézlő: gyökere a baranyai néprajzból ered. Elbeszéléseinek, regényeinek, tanulmányainak a témáit is rendszerint szülőföldje vagy lakóhelye adja. A király futását egy baranyai mondából szövi, és Zsigmond király siklósi fogságáról szól. A mohácsi vésről szóló Dáma magvát egy baranyai népdal szolgáltatja:

Lajos király lefordult a lováról,
Belebukott Csele patak árkába,
Csele patak tele szederindával,
Oda van a Magyarország királya.

Néprajzi értékeit már *Jókai* észrevette, s négy tanulmányt közölt tőle az *Oszttrák–Magyar Monarchia* írásban és képből című sorozatban,¹ amelynek a magyar részét ő szerkesztette. Minden írása számos néprajzi adatot őriz, olyanokat is, amiket csak tőle tudunk, pl. hogy a cüni templom mennyezete is paraszttaszalos festéssel volt díszítve, motívumai: sarló, ekevas, szőlőfürt és igen szép búzakéve. Tudunk tőle sebforrasztó füvekről, pázsitról, ahol vasárnap déltől az ifjúság játszik. Írásaiban költészetté olvad a szakszerű néprajz, s a hozzá fűzött elmélkedés. Hét néprajzi dolgozata közül kettő terjedelmes tanulmány: A magyar népviselet és a Magyar népszokások. Anyagát az Ormánság, Baranya, Somogy, a Kiskunság, Jászság, Sárköz adja a kezére, távolabbi vidékekre ezekről, éppen csak tekint. Leírásai olyan elevenek,

¹ *A magyar népviselet* (Az *Oszttrák–Magyar Monarchia* írásban és képből. III., Bp., 1891.) *Magyar Népszokások*. A *Jász Kunság* (Uo. VII. Bp., 1891.) *A Mecsek környéke* (Uo. XIII., Bp., 1896.)